

⁴³ Agosto A. Due lettere inedite sugli eventi dei Cembalo... – P. 515; Мыц В. Л. Каффа и Феодоро в XV веке. Контакты и конфликты. – Симферополь: Универсум, 2009. – С. 177.

⁴⁴ Мыц В. Л. Война 1433 – 1441 гг. между Кафгой и Феодоро... – С. 347-350; Мыц В. Л. Каффа и Феодоро в XV веке... – С. 164-166.

⁴⁵ Musso R. Lomellini, Carlo... – P. 1; Крамаровский М. Г. Джучиды и Крым XIII – XV вв. // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. – Симферополь, 2003. – Вып. X. – С. 523.

⁴⁶ Agosto A. Due lettere inedite sugli eventi dei Cembalo... – P. 509.

⁴⁷ Ibidem. – P. 515.

⁴⁸ Мыц В. Л. Каффа и Феодоро в XV веке... – С. 177-178.

⁴⁹ Musso R. Lomellini, Carlo... – P. 1.

УДК: 94(477.83)“18”

© Ганна Скорейко (Чернівці)

“СІЙМО, А ЗБИРАТИ БУДЕМ”: “РУСЬКА ТРІЙЦЯ” І СПРОБА КОНСТРУЮВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ МОВУ В ГАЛИЧИНІ

У статті розглядаються складні умови формування мовно-культурного середовища на західноукраїнських землях та спроби молодих романтиків з гуртка “Руська трійця” вивести розмовну русько-українську мову на літературний рівень, що означало кинути виклик архаїчним традиціям місцевої української інтелігенції, польських політичних кіл та австрійської державної системи. Своїм змістом і мовою новаторські твори заперечували анахронічні літературні традиції та вперше ставили питання про єдину історію та культуру Галичини і Наддніпряниці.

Ключові слова: просвітництво, слов'янофільство, Галичина, фольклор, русини, Яків Головацький, Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, “Руська трійця”.

Скорейко А.

“Сеем и собирать будем”: “Русская троица” и попытки конструирования идентичности через язык в Галичине

В статье рассматриваются сложные условия формирования языково-культурной среды на западноукраинских землях и попытки молодых романтиков из общества “Русская троица” вывести разговорный русско-украинский язык на литературный уровень, что означало бросить вызов архаичным традициям местной украинской интеллигенции, польских политических кругов и австрийской государственной системы. Своим содержанием и языком новаторские сочинения опровергали анахроничные литературные традиции и впервые ставили вопрос о единстве истории и культуры Галичины и Надднепряничины.

Ключевые слова: просвещение, славянофильство, Галичина, фольклор, русины, Яков Головацкий, Маркиян Шашкевич, Иван Вагилевич, “Русская троица”.

Skoreyko H.

“Let's sow and will harvest”: “Rus Trinity” and attempt of constructing the identity through the language in Halychyna.

Complicated conditions of the forming of language and cultural environment in Western Ukrainian lands and attempts of young romantics among “Rus Trinity” circle to push speaking Rus-Ukrainian language up to literary level are considered in the article. This meant to make a challenge to all archaic traditions of local Ukrainian intellectuals, Polish political circles and Austrian state system. Innovative works denied anachronic literary traditions with their content and language and put the question about united history and culture of Halychyna and Nadnipyrianschyna for the first time.

Keywords: education, Slavophilism, Halychyna, folk, Rusyns, Yakiv Holovatskyi, Markiya Shashkevych, Ivan Vahylevych, “Rus Trinity”

Піднесення демократичного суспільно-політичного руху в Східній Галичині, що намітилося на початку 30-х років XIX ст., стало важливим фактором щодо громадсько-культурного життя краю. Просвітницькі норми і уявлення все активніше почали замінюватися ідеями романтизму. Тут, так само, як дещо раніше на Наддніпрянській Україні та інших слов'янських землях, романтизм поступово перетворювався в провідний напрям духовного життя суспільства. Утверджуючись на національній основі, культура епохи романтизму вступила в тісні контакти з культурами інших слов'янських народів і брала на своє озброєння ідею слов'янської взаємності і співробітництва як запоруку взаємного суспільного і культурного розвитку.¹

Нові тенденції, що знаменували собою перехід від Просвітництва до романтизму й утвердження ідеї слов'янської взаємності, найвиразніше виявились у діяльності громадсько-культурного товариства “Руська трійця”, творцем якого був М.Шашкевич. Займаючись у вільний час самоосвітою, значно розширивши свій кругозір, Шашкевич загорівся ідеєю виведення українства на одну площину з іншими слов'янськими народами. Довкола цієї ідеї почав він гуртувати своїх однодумців.

Про те, як умів Маркіян Шашкевич шукати надійних людей, свідчить його знайомство з Яковом Головацьким, що відбулося у 1831 р. Головацький шойно вступив на філософський факультет Львівського університету і часто відвідував бібліотеки. Тут особливо цікавився українською словесністю і літературою, переписував народні пісні з виданого у 1827 р. збірника М.Максимовича. Все це помітив Маркіян, тоді слухач другого курсу філософії.²

Я.Головацький писав: “Он сблизился со мною, прямодушно открыл свои думы, сказал, что он русин, и заявил решительно, что нам, молодым русинам, нужно соединиться в кружок, упражняться в славянском и руском языках, вводить в русских кругах разговорный русский язык, поднять дух народный, образовати народ и, противоборствуя полонизму, воскресити рускую письменность в Галичине”.³

За свідченнями Якова Головацького, саме Шашкевич збирав до купи талановитих небайдужих юнаків. Він познайомив Головацького з Іваном Вагилевичем і з того часу вони стали найкращими друзями.³ Вони часто зустрічалися, дискутували, читали, критикували, розмовляли про літературу, народність, історію, політику. У процесі самоосвіти зросли духовні запита юнаків, розширилось коло опрацюваних ними історичних джерел та літератури.⁴

Перше, що збуджувало інтерес молодих людей – це фольклор. Значно пізніше М.Шашкевич у своєму “Передслів’ї” до “Русалки Дністрової” писав: “Зволила добра доля появиться і у нас збіркам народних пісень наших і іншим хорошим і ціловажним ділам”.⁵

За зразок молоді люди вже мали “Енеїду” І.Котляревського, “Опыт собрания старинных малороссийских песен” М.Цертелева, фольклорні збірки, видані М.Максимовичем, писання Г.Квітки-Основ’яненка, Є.Гребінки та ін.⁶ Крім того, тут наводяться й “Войцеховича малоросійській словар”, поезія П.Гулака-Артемовського і Т.Падури, граматики О.Павловського, М.Лучкая, Й.Левицького і фольклорно-етнографічні праці Вацлава з Олеська та Й.Лозинського. Як бачимо, вони ставили на одну площину досягнення східно- і західноукраїнської культури, однаково уважно вивчали праці українських, російських та польських діячів, однаково цінували людей за прямоту їхніх переконань. І, нарешті, цей перелік вказує на високу обізнаність членів “Руської трійці” з видавничим і культурно-мистецьким життям взагалі австрійської та російської України.⁷

Щоденник читального залу бібліотеки Інституту Оссоленських за 1832-1833 рр., яку трійчани часто відвідували, листування, мемуари, посилення у власних публікаціях засвідчують опрацювання членами гуртка величезної кількості праць з широкого діапазону гуманітарних дисциплін, серед них чимало й таких, що були заборонені цензурою або керівництвом семінарії. Вони виявляли інтерес до філософських праць видатного німецького просвітителя й гуманіста Й.Гердера і публікацій французького просвітителя К.Вольтера, були знайомі з іменами німецьких філософів В.Гумбольдта і Ф.Шелінга. Знання із загальної історії черпали з багатотомної праці «Всесвітня історія» німецького історика просвітителя К.В.Роттека. З романтичними або близькими до них уявленнями про місце слов’янських народів в історичному процесі та про їх народну культуру як хранительку національних духовних традицій вони знайомилися за працями Я.Коллара, Й.Лелевеля, З.Доленги-Ходаковського.⁸

Джерелом відомостей з вітчизняної історії стали для трійчан давні літописи і хроніки: “Повість временних літ” Нестора, “Львівський літопис”, “Супральський літопис”, “Хроніки” Я.Длугоша, М.Стрийковського та ін. Не проходили повз їхню увагу і тогочасні наукові і літературні серійні та періодичні видання, наприклад “Известия Российской Академии”, “Библиотека для чтения”, польськомовний “Петербурзький тижневик”, “Часопис Чеського музею”, що видавався у Празі, альманахи “Ластівка” Є.Гребінки, “Даніца” В.Караджича, “Слов’яни” С.Яшовського та ін.⁹

У 30-х роках ХІХ ст. єдиним місцем, де можна було отримати книги з України, була львівська книгарня Яблонського та Міліковського, яка мала ще філію у Станіславі. Пізніше польська преса назвала цю книгарню мало не тою Меккою, звідки черпали знання Шашкевич і його друзі. Проте Мекка була не кожному доступна. Я.Головацький ледве впросив Міліковського, щоб той закупив “Историю Малороссии” Бантиш-Каменського та “Енеїду” І.Котляревського. Але, коли замовлення прийшли, Міліковський запросив за книги у 52 рази більше, ніж вони вартували.¹⁰ Та й ті він зміг отримати тільки після ретельної перевірки цензури. Суворі цензори, які перевіряли закордонні книги, в той час арештували біля 2 тис. різних видань. Не дивно, що в Галичині були лічені примірники творів українських поетів та письменників. Тільки у 1842 р. до Шашкевича потрапили дві книги “Малоросійських повістей” Г.Квітки-Основ’яненка, альманах “Ластівка” та збірка Амвросія Могили (А.Метлицького) “Думки і пісні та ще дещо”. Знаменитий “Кобзар”, виданий у 1840 р., не дійшов до Шашкевича.¹¹

Єдиним доступним способом поповнювати потребу в знаннях все ж залишалася бібліотека. У реєстрах читачів львівської бібліотеки “Оссоленіум”, куди власною рукою записували своє прізвище та назви читаної літератури, прізвища трійчан зустрічаються інколи декілька разів на день, хоча бібліотека працювала всього шість годин.¹²

Перший запис М.Шашкевича у “Реєстрах” “Оссоленіума”, зроблений ним, датується 1 грудня 1832 р., вже через місяць після відкриття самої бібліотеки. Перша книга, читана Маркіяном тут –

праця польського історика і громадського діяча Йоахима Лелевеля “Дослідження старожитностей” (1818 р.).¹³ Саме тут він познайомився за порадою свого товариша Я. Головацького з пам’яткою давньоруської літератури “Слово о полку Ігоревім” російською мовою у перекладі Я. О. Пожарського. Цей твір справив на Шашкевича таке сильне враження, що він навіть зробив перший український переклад цієї літературної пам’ятки Київської Русі. Щоправда, до нас дійшов тільки переклад “Плачу Ярославни”, здійснений ритмічною прозою.

Разом з Маркіяном у бібліотеці постійними відвідувачами були його друзі та однодумці: брат Микола, Яків Головацький і його брат Іван, М. Кульчицький, Лопатинський, Покинський та ін. Останній запис у “Оссоленіумі” зроблений Шашкевичем 17 жовтня 1834 р., коли він опрацював “Історію слов’янської мови і літератури” П. Шафарика.

Молоді ентузіасти збирали, купували, вимінювали, переписували книги українською мовою, які з’являлися в підросійській Україні і стосувалися історії і культури України. “Все, що вийшло в малорусском языке, – писав Я. Головацький, – жадал я имети, горько зароблений и защажений грош жертовал на книжки, платил рублями за тоненькие брошурки малорусский”.¹⁴

Саме це знайомство діячів “Руської трійці” з багатьма працями українських, російських, польських, чеських та інших відомих діячів та дослідників-науковців того часу стало підґрунтям для розвитку власних поглядів, та подальшої праці молодих людей для втілення в життя своїх ідей.

Для того, щоб підкреслити свою солідарність з усім слов’янством, його національно-визвольними рухами, щоб бути ближчими до свого народу, гуртківці підібрали собі слов’янські імена. Як свідчить Я. Головацький, Шашкевич іменувався слов’янським іменем Руслан, Головацький – Ярославом, Вагилевич – Далибором. Більше того, Маркіян поклявся своїм іменем працювати для слави слов’ян, для пожитку свого народу. “Живко взявся він до свого діла: почав збирати пісні народні, випитувати за звичаї і обряди народні, шукати питати за стародавніми рукописами і другими пам’ятками старовини, розбирав народний язик, зрівнюючи з іншими слов’янськими, сам без учителя, учився свого язика, своєї історії і пр. Що сам поняв наш Маркіян, о тім бесідувалося і голосило між побратимами і соучениками”.¹⁵

Завдяки посиленій праці над собою юнаки одержали неабияку теоретичну підготовку і оволоділи величезним матеріалом гуманітарного характеру, глибоко пізнали історію і культуру слов’янського світу, пройнялися проблемами його громадсько-політичного і культурного життя. Це дало змогу осягнути також минуле і сучасне власного народу, його місце в контексті загальноєвропейського і світового історичного процесу, глибше збагнути його невідкладні потреби.¹⁶

Юнаки уважно стежили за сучасними їм суспільними рухами, розцінювали їх як “борбу двох суперечних вражих політичних принципів – старого, природного, відсічуючогося, та нового, розумного, чимраз дальше розширяючогося”, і, бачучи, що ця боротьба охопила й Галичину, – “тепер і наших краян, яла вихрити” (І. Вагилевич), не могли не визначити в ній свого місця. І вони визначили його, ставши на бік “нового, розумного”, якому належало майбутнє.¹⁷

Сприятливі умови для здійснення патріотичних задумів юнаків склалися після того, як М. Шашкевич в результаті плідної праці над собою закінчив екстерном курс філософії і в 1833 р. був прийнятий на правах випробуваного на богословський факультет університету, а восени 1834 р. був поновлений в семінарії. З того часу гурток “Руської трійці” почав зростати і задавати тон в громадсько-культурному житті української студентської молоді. У семінарії з Шашкевичем приходом сформувалася когорта прогресивних українців, котрі не завжди знали, куди докласти гарячі руки. І незабаром трапилася нагода виступити на захист рідного слова.¹⁸

У 1833 р. в Галичині з’явився перший фольклорний збірник “Piesni polskie i ruskie ludu galicyjskiego”, упорядкований Вацлавом Залеським (у 1848 р. був губернатором Галичини). До нього увійшли і деякі Шашкевичеві записи, проте українські тексти передавалися польським алфавітом. Звісно, прихильники Шашкевича раділи, що польський етнограф опублікував “руські” пісні, навіть за поетичною мелодикою ставив їх вище від польських.

З той збірки, як писав І. Франко, “русини переконалися, що й у них в устах отсього хлопанцизняка живуть пісні й оповідання, котрими можна повелічатися перед світом, живе мова, котру не тільки допускають до книжок, але в котрій чужі люди знаходять дивну красоту, якої неосвічений русин досі не бачив і не розумів”.¹⁹

Але молодим трійчанам хотілося бачити власний суто український збірник пісень, на зразок видання Михайла Максимовича. Ще більшим було бажання мати власні художні твори народною мовою, а тим самим літературно збагатити її.

Вже у тому ж 1833 р. гуртківці семінарії склали перший рукописний збірник українською мовою. Щоправда, сама назва ще відбиває нахил до тодішнього “язичя» і звучить повністю так: “Синь Русь

или собраніє стихотворовъ въ рускимъ языку отъ клеру Семінарії енеральной въ Львѣгородѣ, руского краю Метрополіи”.²⁰ В цьому збірнику були вміщені ранні поезії М.Шашкевича – “Слово до читателей руського языка” і “Дума” (з опублікованої у 1837 р. другої редакції відома як “Погоня”). Впадає у вічі невиробленість літературної української мови, де безсистемно поєднувались лексичні, граматичні, фонетичні елементи живої народної мови з елементами староукраїнськими, церковнослов’янськими, російськими, польськими.²¹

Збірник “Син Русі”, написаний різними почерками, і складається з оригінальних віршів семінаристів. Як відзначають дослідники, не всі твори мають художню вартість, але загальна ідейна спрямованість збірника заслуговує на увагу. Особливо цікаві з цієї точки зору перші вірші, які містять програмні гасла всього руху: “До синов Русі” О.Г. і “Слово до читача руского языка” М.Ш. І заголовки, і заклики у віршах свідчать про пробудження національної свідомості в галицьких українців:

“Разом, разом, хто сил має,
Гоніть з Русі мраки тьмаві;
Зависть най нас не спиняє
Разом к світлу, други жваві.”

К.Студинський та М.Тершаковець були схильні пов’язувати ці настрої з реакцією на польське повстання 1830 – 1831 р. Львів цих часів справді був одним із осередків підпільних угруповань, які виникли, як відгомін польського повстання.

Цікаво, що твори в основному підписані криптонімами, які через багато років спробував розшифрувати Я.Головацький. Він стверджував, що укладач збірника невідомий, але зауважував, що “всі ці автори були ровесниками Маркіяна Шашкевича; він збудив у них руську самосвідомість і надихнув їх духом руського патріотизму”.²²

Що зумовило більшість віршів підписати криптонімами, невідомо. Можливо, цього хотів сам Шашкевич, що відбував іспитовий термін у семінарії, а може самі автори не бажали відкривати свої імена. Проте відомо, що писати в той час “русською” мовою означало бути небезпечним членом суспільства. Користування лише польською і німецькою мовами забезпечувало освіченому українцеві успішну службу кар’єру, а до української мови підтримувалось зневажливе ставлення як до селянської “мови пастухів”.²³ Тому не дивно, що до сих пір так і не відомо, кому саме належить ідея укласти збірник “Син Русі”. Природно допустити, що склав його якщо не Шашкевич, про що Я.Головацький прямо не говорить, то хтось із членів семінарського гуртка любителів рідної мови, оформив титульну сторінку і написав перший у зшитку програмний вірш “До синов Русі” (почерки цих записів однакові).

Півтора десятка віршів рукописного збірника “Син Русі” дають уявлення про настрої молодих ентузіастів. Однак, ці твори, хоч і написані народною мовою, були безпомічні у художньому плані. М.Возняк стверджував, що надрукувати збірку не дозволила цензура.²⁴ Але ніде не зустрічалося жодних відомостей про клопотання упорядника перед цензурним комітетом. Отож, усвідомлюючи недолік збірника “Син Русі”, Маркіян Шашкевич, мабуть, не наважився пробивати його у світ. Для друку збірник не призначався.²⁵

Наскільки інтенсивні були зусилля молодих просвітителів не лише реалізувати ідею літератури народною мовою, а й науково її обґрунтувати, засвідчив той факт, що вже через рік, у 1834 р. вони склали альманах під назвою “Зоря”. Збірка мала фольклорний, літературний та науковий розділи.²⁶ Вона мала бути не лишень першою у Галичині книгою, написаною живою народною мовою, але і не була позбавлена певних політичних концепцій. Альманах мав виразно українську орієнтацію, виявом чого стала, зокрема, написана Шашкевичем біографія Богдана Хмельницького з портретом козацького гетьмана. Другий збірник призначався для друку. В його складанні найактивнішу участь взяли М.Шашкевич, І.Вагилевич та Я.Головацький. Важлива роль щодо організаційної та ідейної сторони у написанні збірника безперечно відводиться Маркіяну Шашкевичу. Він уважно ставився до кожного твору, найбільше турбувався про естетичну привабливість літературно-фольклорного первістка. Збірник мав вийти під Шашкевичевим гаслом “Світи, зоре, на все поле, закіль місяць зійде”. Зумів він переконати товаришів у використанні, як пише Я.Головацький, “особого фонетического правописания”.²⁷

У травні 1834 р. збірка “Зоря”, – писемце, присвячене рускому языку» вже лежала у львівській цензурі. Але оскільки в Галичині ніколи не друкували “русских” книг, за винятком деяких церковних з їх “нелюдським язичієм”, то й українського цензора у Львові не було. Тому 10 червня рукопис переслали до Відня у руки відомого філолога Варфоломея Копітара.²⁸

Безумовно, цензор – відомий слов'янський вчений – не міг не помітити ідейного радикалізму “Зорі”, поява якої нагадала б світові про існування в Галичині народу, прав якого не хотіла визнавати ні австро-монархічна адміністрація, ні польська шляхта. Більше того, Копітар спеціально цікавився українською народністю і посилено радив галицьким русинам розвивати книжну мову на чистій основі народної. Саме під його впливом галицький графік Й.Лозинський досить рішуче став на бік народної мови.²⁹

Все ж не бажаючи брати на себе відповідальність за видання книги, цензор повернув її до Львова, висловивши своє застереження щодо самої концепції публікації книги народною мовою. У висновку він писав:

“1. Наша Галичина має понад 2 мільйони русняків, а Угорщина мільйон, що дуже прихильно привітають це видання у своїй мові.

2. Так само привітає 6-7 мільйонів російських русняків тієї самої мови.

3. Отже, його круг діяння простягається на 9 – 10 мільйонів душ!

4. Але треба брати до уваги, що наші й російські поляки дивитимуться з заздрістю і ненавистю на цю досі не упривілейовану літературу”.

В кінці своєї відповіді Копітар вказав на ряд причин, через які відмовлявся дати схвальну оцінку збірці і відправив її назад до Львова, де рукопис потрапив до Венедикта Левицького, який вважав, що семінаристам варто більше дбати про науку, а не про вірші (до того ж світські), тому висловився проти друкування збірки.³⁰ І хоча професор морального богослов'я Львівського університету Левицький виступав лише в ролі дорадника, офіційна цензура його підтримала.

На той час цензурний комітет складався з головного ревізора Карла Келлера, завідуючого університетською бібліотекою Телесфора фон Бохструппа і канцеліста Франці Гаймеля. “Чистокровний” німець, одружений з полькою, К.Келлер стверджував, що не знає української мови. Але свого часу він підписав до друку “Пісні польські і руські” Вацлава Залеського, “Руське весіль” Й.Лозинського. Щоправда, в обидвох випадках український текст передавався латинською абеткою. Кирилицю пан Келлер категорично заперечував, пояснюючи свою заборону на українські видання тим, що українців взагалі нема в не може бути, а, відповідно, не може бути й української літератури.³¹

Звернемо увагу на два важливі документи від 1835 р., які вносять, за словами Є.Гуменюка, нові нюанси у справу видання “Зорі”: лист губернського президента барона Кріга до митрополита М.Левицького від 23 лютого та відповідь останнього на цей лист від 27 травня. Повний текст листа М.Левицького свого часу опублікували К.Студинський та Ф.Свистун.³² В цих публікаціях замість імені Руслан, яке Шашкевич вживав як псевдонім, стоїть ім'я “Руслянд” (у німецькому оригіналі Russland), що означає “Росія”. З цієї заміни наступні дослідники Шашкевича робили висновок, що митрополит з умислом або через необізнаність псевдонім “Руслан” переробив на “Росія”, що кидало на Шашкевича підозру у москвофільстві й тим самим послужило підставою для заборони “Зорі”.³³

Так у науковий обіг увійшло надто спрощене, а тому малопереконливе тлумачення позиції митрополита в цій справі. Згідно з виявленим автографом М.Левицького слід визнати, що імені Руслан зі словом “Russland” митрополит не плував. Щоправда, він говорив про те, що видання “Зорі” могло б бути на руку тим, хто намагається підірвати прихильність греко-католицького духовенства та галицько-руської нації до австрійського уряду, схилити їх на бік Росії та православної церкви. Що стосується листа барона Кріга, то він зайвий раз переконує, що в справі “Зорі” митрополит Михайло Левицький і цензор Венедикт Левицький діяли за вказівкою з Відня. Повідомляючи митрополита, що рукопис “Зорі” Руслана Шашкевича перевірений цензурою і визнаний придатним для друку, Кріг водночас просить з'ясувати, “чи немає в ній яких-небудь виразів, які б з огляду на місцеві обставини містили щось недозволене”. М.Левицький знайшов справді багато такого, що в “силу місцевих стосунків є недозволеним і непридатним до друку”. Є.Гуменюк стверджує, що і барон Кріг діяв не з власної ініціативи, а за вказівкою президента надвірної поліції і цензури графа Седльницького, про що митрополит, напевно, здогадувався.³⁴

Отже, львівська цензура відіграла менш помітну роль у забороні “Зорі”, ніж віденська, хоча М.Шалата відстоює думку, що саме львівська цензура “не дала засяяти провісній “Зорі””.³⁵

Як стверджує Я.Грицак, “Зоря2 була заборонена цензурою, не стільки через її зміст, хоча сам факт популяризації імені Хмельницького викликав побоювання у нагадуванні “сумних історичних подій” кривавої козацької помсти проти поляків-єзуїтів і євреїв-лихварів у 1648 – 1650 рр., скільки через далекосяжні наслідки, котрі через ідентифікацію місцевих австрійських русинів з українцями (малоросами) з Російської імперії могла відчувати на собі Габсбурзька монархія, особливо у стосунках між Віднем і Санкт-Петербургом.³⁶ Збірка була опротестована, і заборонена до друку остаточно.

На жаль, текст “Зорі” не зберігся, але на основі деяких відомостей дослідники вважають, що за незначними винятками, її зміст складався з тих матеріалів, які згодом увійшли до “Русалки Дністрової”. Я.Головацький задував: “У нас зародилася думка видати руський альманах “Зоря”, у якому були б поміщені народні пісні, твори у віршах і в прозі, пам’ятки давньої народної поезії і переклади... Шашкевич написав на основі Бантиш-Каменського біографію Богдана Хмельницького, казку “Олена”, кілька віршів, Вагилевич – “Мадея”, “Жулина і Калина”, я склав “Два віночки” і вибрав пісні з мого збірника, до яких Вагилевич взявся написати передмову”. Альманах мали намір прикрасити зображенням Богдана Хмельницького, а гаслом книги, за пропозицією Шашкевича, поставити символічні слова народної пісні: “Світи, зоре, на все поле, закінь місяць зійде”.³⁷ Більшість названих творів відомі з “Русалки Дністрової”. більше того, у цій же статті Головацький стверджує, що при підготовці до друку цього альманаху він переписав майже всі статті з рукописної “Зорі”, тільки стаття Шашкевича про Хмельницького десь загубилася, тому додали нові статті.

Які ж твори Шашкевича, крім згадуваної статті про Хмельницького увійшли до збірника? Деякі дослідники вважають, що тут повинні були розміщені твори, що викликали особливе занепокоєння влади, зокрема, вірші Маркіяна “Хмельницького обступленіє Львова” та “Наливайко”, в яких обстоюється думка про єдність народу Галичини і Наддніпрянщини. Із заміток цензора В.Копітара видно, що збірник “Руської трійці” – це є гостро конкретна чисто політична справа”. А значить з ідейного погляду “Зоря” могла бути набагато революційнішою від “Русалки Дністрової”, тому є підстави стверджувати, що ці дві збірки багато чим відрізнялися одна від одної. З огляду на той резонанс, який отримала “Зоря», можна стверджувати, що вона була новаторською за змістом і формою, а її автори в типово романтичному стилі виражали свій протест проти існуючої політичної системи і національної політики щодо українського народу Галичини. Невдача з “Зорею”стала важливим випробуванням для “Руської трійці”, але ця спроба багато чому навчила й допомогла у подальшій діяльності.

Особливо тяжким для трійчан видався 1835 – 1836 рр.: приїхавши восени 1835 р. до семінарії з канікул, вони, поряд зі звісткою про заборону “Зорі” отримали деякі підтвердження початку переслідування гуртка – у кімнаті Шашкевича було вчинено “ревізію”. Поліцейські, яких Головацький назвав “німцями”, перекинули всі речі, та на щастя не знайшли нічого підозрілого. “А то, если б нашли список имен с девизами, немцы были уверены, что они открыли русский заговор”.³⁸ Після цього Маркіян змушений був знищити альбом, у якому зберігалися імена діячів “Руської трійці”, своїх однодумців з цитатами та девізами, які вони вписували туди. За юнаками було встановлено поліцейний нагляд, але і в цих умовах вони не припиняли культурницької діяльності.

За тогочасною семінарською традицією кожне релігійне свято чи ювілей високопоставленої особи відзначали урочистими промовами. Семінаристи виступали переважно латинською, часом німецькою чи польською мовами. Шашкевичеві випала нагода виступити на честь шістдесятиріччя цісаря Франца І. Духовенство семінарії було обурене, коли він виголосив промову українською народною мовою, ще й зачитав ювілейну оду “Голос галичан”, яка, до речі, стала першим друкованим твором поета.³⁹

Правда, визначний галицький громадський діяч М.Павлик досить критично пізніше оцінив появу цього твору, стверджуючи, що після заборони “Зорі”, такого сильного удару Шашкевич “немов похопився і зложив віршик в честь тодішнього австрійського цісаря Франца І”.⁴⁰ Досі в історичній літературі ще панує різнобій у визначенні дати промови в першу чергу через плутанину у спогадах сучасників: одні говорять про звичайне публічне читання “Голосу галичан”, інші – про виголошення промови.

Як би там не було, в досягненні своєї мети автор “Голосу” дотримувався двох важливих пунктів. Кліру він хотів довести, що українська мова здатна виразити навіть найвищі у тодішньому розумінні патетичні речі, а землякам-семінаристам хотів нагадати, що рідну мову пора вводити до культурного вжитку. І вже сам факт виголошення оди по-українськи можна розцінювати як значну перемогу Шашкевича. Про враження від промови можна судити зі споминів і друзів, і недругів Маркіяна. Так, польський сучасник писав: “Це розсердило мене так, що півроку я засідав на Шашкевича, щоб кинути його в канал; якщо він був би й загинув у моїх руках, я не уважав би цього за злочин, навпаки, якщо би мене були й повісили за вбивство, я уважав би себе за мученика за святу польську справу, а вбивство, за заслугу, тим більше, що загинув один “москаль”.⁴¹ Зате для української молоді виступ Шашкевича послужив пробудною трубою, він, за висловом Я.Головацького, підніс “руський дух” на всі сто відсотків.⁴²

Товариш Маркіяна М.Устиянович у своєму листі до редакції газети “Родимий листок” так писав про “Голос галичан”: “Ода та є першим печатним твором музи пок. поета Маркіяна Шашкевича.

Вона була видана в друкарні Ставропільській у Львові лиш у 250 примірниках в 16-ку аркуша, а до того ж ще й збитими черенками і на дрантивім папері, чим та друкарня во время оно славно прославила ся. Але ода та задзвеніла в серцях руських як позовна, що кличе мерців із гробу. Розхоплена лакомо, як невидана повість, тай сама собою гарна і цікава, ходила вона з рук до рук, поки єї відчитати було можна”. Далі він зазначав, що посилає “дорогоцінну знахідку – стишок пок. Маркіяна – оду, про яку згадував, що вона імовірно без сліду затратила ся, написану для звеличання торжественного ювілея 43-літнього правління цесаря Франца І, що відбувся 1835 р.,... що для читачів “Родимого листка» буде знахідка ся інтересною появою.”⁴³

Перша українська промова М.Шашкевича стала добрим прикладом для ширших виступів рідною мовою. Невдовзі з його ініціативи деякі семінаристи останнього курсу вирішили виголошувати “руські проповіді” по львівських церквах. У жовтні 1836 р. М.Шашкевич та його товариші М.Устиянович та Ю.Величковський одночасно виголосили українською мовою проповіді в трьох церквах. Маркіян Шашкевич – у церкві святого Юра, Микола Устиянович – в Успенській, Юліан Величковський – у храмі святої Параскевії. Це був черговий сміливий виклик системі: не кожен тоді наважувався виступити привселюдно “по-хлопські”, та ще й у божому домі. Семінарист Плешкевич теж підготував проповідь рідною мовою, але оглянувши “інтелігентну публіку” в церкві, знітився і по ходу перекладав свою проповідь польською мовою.⁴⁴

У середині 30-х років XIX ст. в Галичині розгорілася так звана “азбучна війна”, у якій чи не вирішальну роль відіграв М.Шашкевич. Вона розгорнулася після того, як у додатку до “Gazety Lwowskiej” “Rozmaitosciach” за 1834 р. опубліковано статтю українського фольклориста і мовознавця Й.Лозинського з пропозицією запровадити в українській мові польський алфавіт. Вчений керувався передовою, на його думку, ідеєю: за допомогою цього алфавіту приєднати український народ до надбань світової латиноазбучної літератури.⁴⁵ Така невинна, на перший погляд, реформа крила в собі серйозну небезпеку. “Прийми галичани в 1830-х годах польске абецало, – пропала би руская индивидуальная народность”, – писав пізніше Я.Головацький. Маркіян Шашкевич виступив із відомою статтею “Азбука і абецалло” (1936 р.). У ній основна аргументація захисту кириличної азбуки ґрунтувалася на думці про найбільшу її відповідність для вислову фонетичних і граматичних особливостей української мови і, навпаки, – цілковитої непридатності для цього польського та інших латинських алфавітів. А доцільність кирилиці в українській словесності він доводив з позицій розуміння народності літератури, обумовленості писемності потребами і характером кожного народу. “Література будь-якого народу, – писав М.Шашкевич, – є образом його життя, його способу мислення, його душі, отже, повинна зародитись і вирости з власного народу і завітнути на його ниві, щоб не бути подібною до того райського птаха, про якого розповідають, що він не має ніг і тому постійно висить у повітрі. Література є постійною потребою всього народу. Основна мета її і прагнення – ширити освіту поміж всіма, навіть окремими членами всього народу”. З таким чітким формулюванням демократичного погляду на народність літератури до Шашкевича на західноукраїнських землях не виступив ніхто. Не випадково стаття мала такий резонанс серед громадськості, хоч до її появи у “азбучній війні” брали участь такі відомі діячі як Д.Зубрицький та Й.Левицький.⁴⁶

Гуртківці схвалили працю Шашкевича і навіть організували грошову складку і послали активного Я.Головацького, який на той час повернувся з Пештського університету, до Перемишля з рукописом. Навесні 1836 р. Шашкевичева стаття вийшла окремою брошурою у 3 тис. примірників. Видання здійснене польською мовою і мало назву: “Азбука і Abecadlo. Uwagi nad rozprawa. O wprowadzeniu Abecadla polskiego do pismienictwa ruskiego, napisana przez ks. J.Lożynskiego, umieszczona w Rozmaitosciach Lwowskich z roku 1834, Nr. 29”. Це був другий друкований виступ Маркіяна Шашкевича. І його ідеї мали велике значення для тодішньої української школи. Важко було тим, хто намагався учити “хлопських дітей”, адже система освіти не передбачала знань високого рівня і дітям важко давалося “язичіє”. Знаючи про ці проблеми, Маркіян вирішив укласти шкільний підручник для читання українською мовою. 2 травня 1836 р. його “Читанка для діточок в народних оучилах руских” була подана до цензури (до речі, слово “читанка” вийшло саме від Шашкевича). Тут найбільше відбилися Шашкевичеві сподівання на доброту всевладного монарха, на його втручання у загальноосвітню систему, що сприяло б піднесенню престижу української мови в Галичині. Постійні нагадування про національне походження галичан мали стати тими краплинами, які “видовбують дірку в камені”. Незважаючи на поміркований тон «Читанки», її вороже зустріла цензура. Тільки 1850 р. її видав у Львові Я.Головацький, і відтоді вона з успіхом використовувалася у початкових школах Галичини.

І все ж прогресивні і літературні погляди М.Шашкевича і його товаришів у найповнішому обсязі реалізувалися в “Русалці Дністровій”. Після невдалого видання “Зорі” трійчани не втрачали надії на видання книги живою народною мовою. Влітку 1835 р. Я.Головацький повернувся до Львова після навчального року в Кошицькій академії та Пештському університеті, де познайомився з багатьма діячами слов’янських культур: хорватом Ф.Курелацем, видавцем сербської “Матиці” Т.Павловичем, “батьком Слов’янщини” Я.Колларом.⁴⁷

Ще в Пешті Головацький домовився про видання книги українською мовою, а зі Львова продовжував листовні переговори про це з Г.Петровичем. незабаром з’ясувалися реальні можливості і трійчани спішно упорядковували свій збірник. Згодом, в червні 1837 р., коли В.Левицький, який очолив слідство з приводу виходу “Русалки Дністрової”, запитав Головацького, чому упорядники книжки не надрукували її у Львові, або деінде на території Галичини, то почув просту відповідь: видати альманах у Будимі (Будапешті) коштувало набагато дешевше.⁴⁸

Пізніше дослідники ретельно перевіряли правдивість слів Головацького. Було перевірено, що вартість друку подібної книги у Будапешті була не нижчою, а навіть вищою, ніж у Львові. Сталося так, що напередодні виходу “Русалки” помер адвокат Нападівич, який обіцяв фінансову допомогу. Отож довелося іти до Маркіянового дядька Захара Авдиківського, який все ще працював управителем шпиталу при костьолі св. Лазаря. Маркіян просив у нього дозволу взяти посагові гроші, які належали йому та двоюрідному братові Іванові Авдиківському, і зберігалися у дядька як опікуна після смерті батька. Але цих грошей було недостатньо і основну частину коштів покрити меценат справи галицького відродження директор коломиїської головної школи Микола Верещинський. Він був любителем народної культури, сам збирав записи пісень та іншого фольклорного матеріалу.

Про його участь у виданні альманаху мало свідчень, навіть Головацький про свої зв’язки з Верещинським згадує уривками. Можливо, сам меценат не хотів, щоб його праця в цій галузі розголошувалася. Верещинський приваблював трійчан і своєю багатогою бібліотекою, де, за словами Головацького, були книги, яких вони не знаходили навіть у Львові.⁴⁹

Невідомо, чому Шашкевич і його друзі не скористалися послугами друкарні Ставропігійського інституту у Львові, або послугами друкарні Піллера. Альманах можна було надрукувати і у Перемишлі, де існувала друкарня, створена зусиллями єпископа І.Снігурського. Тут видавалися українською мовою підручники, спеціальна література просвітянського характеру для народу з питань гігієни, економіки, права і т.д., а також твори красномовства. Саме тут безкоштовно було надруковано Шашкевичеві твори “Голос галичан” та “Азбука і абетцедло”.

У своїх спогадах Головацький торкнувся питання видання альманаху. “На протязі 1835 і 1836 р. я листувався з моїм другом із Пешта Г.Петровичем, сербським патріотом і літератором. Він обіцяв мені зайнятися надрукуванням і коректурою збірника творів у сербській Будимській типографії до дозволу будимської цензури. В Угорщині цензура була свобідніша від львівської і ми припускали, обійшовши останню, пустити нашу книжечку у публіку”. Отже, за твердженням Головацького, у тому, що книжка вийшла в Будапешті, була винна тільки львівська цензура.⁵⁰

Отже, на початку вересня 1836 р. рукопис “Русалки Дністрової” був у руках товариша Головацького Г.Петровича, що, займаючи посаду нотаріуса в Будимі, був близьким приятелем місцевого цензора Надя, тому отримати дозвіл на друкування “Русалки” не складало труднощів. Вже 6 жовтня було складено угоду на випуск книги з директором видавництва Францем Гресінським.⁵¹

Альманах “Русалка Дністровая” був поділений на чотири частини: “Пісні народні”, “Складання”, “Переводи”, “Старина”. Народні пісні разом з “Передговором”, складеним Вагилевичем, становлять майже половину книжки.⁵²

Як гасло до “Русалки” упорядники поставили слова Яна Колара: “Не з сумних очей, а з рук пильних надія квітне”. На той час це звучало не менш сильно, ніж пізніший заклик І.Франка “Не ридать, а добувати, ...кращу долю в боротьбі”. Книгу відкриває написане Шашкевичем “Передслів’є”, і воно відразу окреслює наміри молоді творчої генерації західноукраїнського краю. Маркіян в першу чергу наголошував на усвідомленні занедбаного і своїми, і чужими становищі рідної культури. “Судило нам ся послідними бути, – зауважував поет. – Бо коли другі слов’яне вершка ся дохаплюють, и естле те уже, то небаком побратаются с поуним, ясным сонцем; нам на долині в густій студеній мраці гибіти. Мали и ми наших півців и наших учителів, але найшли тучи і бури, тамті заанімили, а народови и словесности на доуго ся здрімало”.⁵³

Як свого часу Г.Сковорода, Маркіян Шашкевич прекрасно розумів, що сон – не мертвота, хто спить, той неминуче прокинеться. Не дивно, що він взяв на себе цю нелегку місію будителя народу. Як редактор “Русалки Дністрової” Маркіян Шашкевич використав свій багатющий досвід

фольклорно-етнографічної роботи. Власні й чужі записи він ретельно вичитував і добирав для збірки найбільш милозвучні та сюжетні. В результаті з-поміж багатьох сотень наявних пісень до збірника потрапило тільки п'ятдесят, та й видавничий обсяг більше не дозволяв. У впорядкуванні розділу “Пісні народні” авторам альманаху допомогло ознайомлення з першим пісенним збірником Максимовича. “Русалка Дністровая” засвідчила, що немало однакових пісень співають в Галичині і в Наддніпрянщині. Доказом цього була відредагована Шашкевичем пісня “Ой, Морозе, Морозенку, ти славний козаче», де виразно відбито національно-визвольні ідеї. Проте соціальних мотивів, співзвучних сучасності “Руської трійці”, в альманасі небагато. На думку М.Шалати, упорядники не хотіли, щоб їхню нову працю спіткала доля “Зорі”.⁵⁴

У розділі “Складання представлено твори лише організаторів збірки – Шашкевича, Головацького і Вагилевича. Причому, з десяти вміщених тут оригінальних творів сім належить Шашкевичеві. Особливо вирізнялося волелюбними мотивами його романтичне оповідання “Олена”, де змальовані народні герої-опришки. Два інші розділи – “Переводи” і “Старина” знайомили з перекладами сербських пісень, уривків з “Краледворського рукопису”, а також з цікавими історичними відомостями і документами.⁵⁵

До розділу “Старина” Маркіян Шашкевич написав ще коротку вступну статтю, яка, крім фольклористичних, відбиває ще й історичні інтереси автора. У пісні-старині, вважає Шашкевич, є не тільки мелодична краса, але й пізнавальна сила. Звертаючись до читача, він запрошує глянути в зеркало старовини, аби набратися розуму: “взришь, як твої отці, твої діди жили, що діяли, що їх веселило, радувало, а що печалило,...який їх світ внутренний, а який зверхний,... який їх язик, яка бесіда, яка їх душа, серце - словом, якими хотіли перед тобою явитися і що по тобі ждали”.⁵⁶

До розділу “Старина” упорядники включили ще роботу Головацького “Коротка відомість о рукописах славянских и русских, находящихся в книжници монастыря св. Василия Вел. у Львові”, а також розшукану Коубеком українську грамоту 1424 р.

На жаль значення першої західноукраїнської книги було оцінено не відразу. Досі так і невідомо, скільки примірників “Русалки Дністрової” уникло конфіскації, як не розв’язано і питання про загальний її наклад. За найпоширенішою в історичній літературі думкою, було надруковано 1000 примірників, з яких Петрович, нібито 100 надіслав до Відня, а 900 – до Львова.⁵⁷ Крім того, з листів Петровича виходить, що по 10 книг альманаху він вислав Вацлаву Ганці в Прагу і комусь у Земунь, кілька книг взяв у Москву «на показ», а кілька були продані на місці в Будимі. На ту частину книг, які Петрович надіслав до Львова було накладено заборону і всі вони були негайно вилучені. “Але не в нещасливу годину уродилася тая “Русалка”! Замість помочи та підохочування, найльшся посмівки та недовольність, ба й ворогування. Показалося же, що голова – то розум. Були такі, котрі би радо вітали їх, але не в тім строю, одне за се, другому за те невподоба, одному в сім, другому в тім негода. Не взяв враг і таких, що зовсім цуралися такою невидальщиною і бісом на неї дивилися”, – писав пізніше Я.Головацький.⁵⁸

Чим же викликана така реакція на невинну, на перший погляд, за змістом “Русалку Дністрову”? Павло Недокланський, цензор греко-католицьких книг у Будапешті, стверджував, що в творах “Русалки Дністрової” не виявлено нічого такого, що вимагало б знищення, або недопущення до друку цього твору. Він заявив, що тут не міститься «нічого, що б суперечило державному ладові, релігії або моралі», тому вважав, що його можна лишити у розпорядженні автора.⁵⁹

Цензор Копітар теж визнавав, що збірка «гарна, вдатна і одушевляюча», але вона за своїм змістом стояла на позиціях окремішності українського народу й тому могла бути сіллю в оці поляків і росіян.⁶⁰ З політичних мотивів Копітар боявся пустити “Русалку Дністрову” і відіслав її до Львова. Долю збірки вирішував ректор духовної семінарії і цензор книг і вистав у Галичині В.Левицький. Ознайомившись з “Русалкою Дністровою”, наказав весь наклад конфіскувати. Але тільки у 1845 р. було знайдено скриню з примірниками книги і тоді розпорядженням президії від 22 серпня 1845 р. наказано знищити ці екземпляри, за винятком одного, який належить передати в бібліотеку університету.⁶¹

Отже, першопричина полягала в тому, що це був український збірник. Сучасники відчували, що ця мовна революція є радикальною і небезпечною. Справді, і владі і духовенству не хотілося визнавати повноправність “мужицької мови”. “Ми ледве даємо собі раду з однією нацією (поляками), а ці дурні голови хочуть ще розбудити мертвопоховану руську націю”, – говорив львівський директор поліції.⁶²

Однак, на конфіскації книжки справа не закінчилася. В очах місцевої влади діячі “Руської трійці” поставали, як справжні злочинці, діяльності яких треба покласти край. Шашкевича за “гражданку” звинуватили у русофільстві та приналежності до таємної проросійської організації з виразною

тенденцією до повалення існуючого уряду. В одному з повідомлень керівника Львівського кримінального суду говориться, що “Маркіян Шашкевич – людина чудових здібностей. Один з найбільш діяльних членів російської партії”, а на думку донощика Д.Мохнацького, “не підлягає сумніву, що він є найманцем російського уряду”.⁶³ Юнакам вчинили суворий допит, заборонили їм виїжджати зі Львова аж до отримання вказівки згори - від намісника галицького краю. З виходом “Русалки” нерозлучний досі тріумвірат – Шашкевич, Головацький, Вагилевич – фактично розпався. У Львівській семінарії посилювалися обшуки поліції та переслідування, з’явилися провокатори, що виказували всіх, хто симпатизував польському і руському визвольному рухові.

Хоч дуже мало примірників “Русалки Дністрової” дійшло до читача, її вплив на суспільну думку в ті роки був значний. Найглибша всебічна оцінка “Русалки Дністрової” належить І.Франкові. Він пропонував поглянути на цю книжечку, зовсім, наче безневинну, в якій нема «ні ясних ідей, ні сміливих намагів революційних, ні навіть ярок образів або виразних згадок про жите народа» і запитував: “Яка була причина тої бурі, котру вона викликала? Чи мали за що сторожі порядку так люто нападати на неї?” І сам же відповідав: “Мали!” Вона, на думку Франка, наскрізь революційна. Її революційність у тому, що своєю появою вона заперечила традиції церковні і мовні, тобто те, що примушувало літературу “стати каштовою, зречися всякого поступу, всякої критики, всякої живішої мислі”. Книжка постала з рішучого, майже інстинктивного, як природний і до кінця не усвідомлений потяг дитини до волі, до протесту. “Бо чи ж се не протест – ввести в літературу бесіду і пісні того народа, котрий між освіченими панами вважається худобою, а не чоловіком? Чи ж се не протест против суспільного гніту – вказувати в маленьких картинках его жите, розказувати про его бувальщину та характер”⁶⁴.

“Русалка” – дитя розуму Шашкевича, його полум’яної душі і провісницької далекоглядності. Ентузіасти “Руської трійці” виданням цього збірника увічнили себе в українській історії. Шашкевич та його сподвижники – це ті, хто дав своїм сучасникам урок патріотизму, національної гідності, урок того, як людина свідомо бере на себе максимальні життєві навантаги і в мужній праці для свого народу знаходить для себе втіху, і найвищий життєвий сенс.

¹ Горинь В.І., Стеблій Ф.І. “Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 33 – 34.

² Шалата М.Й. Маркіян Шашкевич. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 34.

³ Цит. За: Там само. – С. 34.

⁴ Горинь В.І., Стеблій Ф.І. “Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – С.35.

⁵ “Русалка Дністровая”(Фотокопія). – К., 1950. – С.3-4.

⁶ Кравець О. Маркіян Шашкевич в оцінці Олександра Барвінського // Шашкевичіана. – Львів; Броди; Вінніпег, 1996. – Вип.1 – 2. – С. 353.

⁷ Шалата М.Й. Перша народна книга на Західній Україні // Жовтень. – 1086. – № 6. – С. 103 –106.

⁸ Горинь В.І., Стеблій Ф.І. “Русалка Дністровая” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – С.35.

⁹ Там само. – С.36.

¹⁰ Горак Р. У сутінках. – К.: Радянський письменник, 1989. – С. 194.

¹¹ Шашкевич М. Твори. – К.: Дніпро, 1973. – С.11.

¹² Дзьобан О. Що читали учасники “Руської трійці” // Жовтень. – 1986. – № 11. – С. 99 – 101.

¹³ Там само.

¹⁴ Неборячок Ф.М. Слово про М.Шашкевича. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1961. – С.33.

¹⁵ Головацький Я. Пам’ять Маркіяна Руслана Шашкевича // “Русалка Дністрова”: Док. і мат. – С. 255.

¹⁶ Горинь В.І., Стеблій Ф.І. “Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – С. 36 – 37.

¹⁷ Там само. – С. 39

¹⁸ Шалата М.Й. Маркіян Шашкевич. – С.35.

¹⁹ Франко І. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині // Зібрання творів: У 50 т. Т. 47. – К.: Наук. думка, 1986. – С.111

²⁰ Шалата М.Й. Маркіян Шашкевич. – С.35.

²¹ Бурлака Г.М. Літературна спадщина Маркіяна Шашкевича. Проблеми текстології. – К.: Наук. думка, 1988. – С.17.

²² Шалата М.Й. Маркіян Шашкевич. – С.35.

²³ Сарбей В.Г. Національне відродження України / Україна крізь віки. – К.: Вид. дім “Альтернативи”, 1999. – С.58.

²⁴ Возняк М. Маркіян Шашкевич. – Львів: Укрвидав, 1941. – С. 12.

²⁵ Вальо М. Літературно-критичні ідеї “Русалки Дністрової” // Шашкевичіана. – С. 143.

²⁶ Там само. – С.145.

²⁷ Шалата М.Й. Маркіян Шашкевич. – С.42.

²⁸ Там само.

²⁹ Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. – К.: Либідь, 1991. – С.322.

³⁰ Гнатів Я., Горак Р. “Чому “Русалка Дністровая” народилася на берегах Дунаю? // Всесвіт. – 1988. – № 12. – С. 139 – 143.

³¹ Там само.

³² Студинський К. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835 – 1849. – Львів, 1909. – С.СХХV- СХХVІІ: Свистун Ф. Для чого львовская цензура не допустила к печатанию “Русалку Днестровую” // Вестник Народного дома. – Львов, 1906. – С.196 – 200.

- ³³ Гуменюк С. Слідами біографів М.Шашкевича // Слово і час. – 1993. – № 6. – С.10 – 14.
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ Шалата М. Маркіян Шашкевич. – С. 44.
- ³⁶ Грицак Я. Руслан, Богдан і Мирон: Три приклади конструювання ідентичності серед галицьких русино-українців // <http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um8/Statti/2-HRYTSAK%20Yaroslav.htm>
- ³⁷ Бурлака Г.М. Літературна спадщина Маркіяна Шашкевича. – С.22
- ³⁸ Цит. За: Шалата М. Маркіян Шашкевич. – С.45.
- ³⁹ Шашкевич М. Твори. – С.6.
- ⁴⁰ Павлик М. Твори. – К.: Держлітвидав, 1959. – С.423.
- ⁴¹ Цит. За: Шалата М. Маркіян Шашкевич. – С. 47.
- ⁴² Головацький Я. Пам'ять Маркіяна Руслана Шашкевича. – С. 256.
- ⁴³ Щурат В. Автограф першої друкованої поезії Маркіяна Шашкевича // "Голос галичан". – Львів, 1911. – С.3
- ⁴⁴ Шалата М. Маркіян Шашкевич. – С.
- ⁴⁵ Вальо М. Літературно-критичні ідеї "Русалки Дністрової" // Шашкевичіана. - С.146.
- ⁴⁶ Там само.
- ⁴⁷ Бурлака Г.М. Літературна спадщина Маркіяна Шашкевича. – С.28.
- ⁴⁸ Гнатів Я., Горак Р. Чому "Русалка Дністровая" народилася на берегах Дунаю? // Всесвіт. – 1988. – № 12. – С. 139 – 143.
- ⁴⁹ Кирчів Р.М. Меценат "Русалки Дністрової" // Жовтень. – 1988. – № 9. – С. 111 – 114.
- ⁵⁰ Там само.
- ⁵¹ Там само.
- ⁵² Русалка Дністровая (Фотокопія), – К., 1950.
- ⁵³ Там само. – С.
- ⁵⁴ Шалата М. Перша народна книга на Західній Україні // Жовтень. – 1986. – № 6. – С. 103 – 106.
- ⁵⁵ Русалка Дністровая (Фотокопія), – К., 1950.
- ⁵⁶ "Русалка Дністровая" (Фотокопія з видання 1837 р.). – К.: Дніпро, 1972. – С.45.
- ⁵⁷ Шалата М. Маркіян Шашкевич. – С.75.
- ⁵⁸ Русалка Дністровая: Документи і матеріали. – С. 132 – 133.
- ⁵⁹ Там само.
- ⁶⁰ Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст.) – Львів: Світ, 1996. – С.157.
- ⁶¹ Русалка Дністрова: Документи і матеріали. – С. 265.
- ⁶² Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: У 2 т. Т.1. – К.: Основи, 1994. – С.416.
- ⁶³ Русалка Дністрова: Документи і матеріали. – С.204.
- ⁶⁴ Горинь В.І., Стеблій Ф.І. "Руська трійця" в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К.: Наук. думка, 1987. – С.33 –34.

УДК:94(477.83/86=411.16) "18":329.7-051 Наумович

© Василь Герун (Львів)

ІВАН НАУМОВИЧ ТА ГАЛИЦЬКІ ЄВРЕЇ

У статті проаналізовано ставлення лідера галицьких русофілів Івана Наумовича до євреїв та систему його поглядів щодо особливості розвитку галицької єврейської громади. Особлива увага звернена на діяльність Івана Наумовича в контексті єврейського питання в Галичині. Показано вплив цього питання на громадську та культурно-просвітницьку діяльність лідера галицьких русофілів.

Ключові слова: Галичина, просвітницький проект, єврейське питання, антисемітизм, русофільство.

Герун В.

Иван Наумович и галицкие евреи

В статье проанализированы отношения лидера галицких русофилов Ивана Наумовича к евреям и систему его взглядов относительно особенности развития галицкой еврейской общины. Особое внимание обращено на деятельность Ивана Наумовича в контексте еврейского вопроса в Галиции. Показано влияние этого вопроса на общественную и культурно-просветительскую деятельность лидера галицких русофилов.

Ключевые слова: Галиция, просветительский проект, еврейский вопрос, антисемитизм, русофильство.

Gerun V.

Ivan Nauvjvich and Galician Jews

The author of this article reveals the attitude of the leader of Galician Russophiles Ivan Naumovich to the Jews and the system of his views on the peculiarities of the Galician Jewish community. Particular attention is paid to the activities of Ivan Naumovich in the context of the Jewish question in Galicia. In this article also describes the impact of this issue at public and education activities of the leader of Galician Russophiles.

Key words: Galicia, enlightenental project, Jewish question, anti-Semitism, Russophilism.

Ставлення лідера галицьких русофілів Івана Наумовича (1826-1891 рр.) до євреїв носило суперечливий характер та не може бути означене якимось одним поняттям, як і віднесене до якоїсь одної ідеології, бо постійно коливалося між крайніми позиціями: юдофільією та юдофобією. Намагаючись реалізувати свій проект творення галицької спільноти, він не просто змушений був рахуватися з єврейським питанням, а мав обов'язково шукати на нього відповідь. У міжнаціональних відносинах в Галичині євреї часто опинялися у позиції між русинами (українцями) та поляками, а